

Arau sozialak

Arau sozialak gora, arau sozialak behera aritzen gara askotan soziolinguistika mikroaren aldekoak. Baina zer demontre dira arau sozialak? Arau sozialak jendartean dauden arau implizituak dira, idatzi bakoak. Eta arau horiek portaera bat ohiko bihurtzen dute, portaera bat behin eta berriro errepikatzea dakarte. Baina hori zelan egiten da?

Arau horiek (beste edozein arauren antzera) zigorrak eta sariak ekarri behar dituzte. Hau da, talde bateko kideek besteengandik portaera bat espero dute eta, portaera hori gertatzen ez bada, zigorrak aplikatuko dituzte. Baina ez hori bakarrik. Arauak ere sariak dakartza portaera errepikatzen dutenentzako. Egile batzuek, ostera, esaten dute arauak ez dutela kanpoko zigorrik behar eraginkorrek izateko. Izan ere, batzuetan arauak ez betetzeak guregan emozio negatiboak eragin ditzake eta horrek araua betetzera ere eramaten gaitu. Kasu horretan, zigorra barnekoa litzateke, subjektiboa.

Arau horiek haragituta ditugu, gorputzetan zizelkatuta, gu konturatu ala ez. Eta, horregatik, horiek aldatzea gertatzen zaigu hain zaila. Baina arau sozialak eraikuntza kultural eta sinbolikoak dira. Beraz, aldatu daitezke, eraikiak diren heinean. Deseraiki eta berriak eraiki daitezke, zaila izan arren.

Eta zelan aldatzen dira? Nork aldarazi ahal ditu horiek? Ez daukat erantzun zehatzik, baina han eta hemen erantzun batzuk topatu ditut. Gehien konbentzitu nauena dakart. Serge Moscoviciren arabera, arau sozialak aldatu ditzaketanak gutxiengo aktiboak dira. Eta zelan definitzen ditu berak gutxiengo aktiboak?

Hiru ezaugarri behar ditu talde batek gutxiengo aktibo legez hartu ahal izateko: indarrean dauden arauen kontra-ko taldea izatea, bere buruaren kontzientzia izatea eta barne antolaketa izatea. Hala ere, hiru elementu horiek izanda ere, horrek ez dakar berez arauak aldatzeko aski indar izatea. Arauak eraldatzeko, gutxiengo horiek hiru kontu hartu behar dituzte aintzat: lehenik, pentsatzen denaren eta kanpoko zeinuen arteko erlazioaz kontziente izan behar dute, eta koherente izan, ahal den neurrian; bigarrenik, mezuaren jasotzaileak ez nahasteko, seinale sistematiko eta trinkoak erabili behar dituzte (hitz eta ekintza ezberdinekin berdina errepikatzea, ez ateratzea aurrez finkatutako portaeretatik...); eta, azkenik, saiatu behar dute 'gatazkak' irauten duen bitartean hitzen eta ekintzen esangura ez aldatzen.

Baina ez hori bakarrik. Horrez gain, portaera horien estiloa ere bada garrantzitsua. Bost estilo nagusi bereizten ditu Moscovicik (esfortzua, autonomia, zurruntasuna, ekitatea eta trinkotzea), eta luze joko luke bakoitzaren ezaugarriei zehatz-mehatz erreparatzea. Bere ustez, estilorik eraginkorrena trinkotzea litzateke (eta hemen neure buru madarikatuak Txepetx eta haren teoriak irudikatu ditu). Hala ere, berak dio garrantzitsuagoa dela estilo bat aukeratu eta horri estu lotzea, gertatzen dena gertatzen dela.

Eta orain galdera batera: euskaldunok gutxiengo aktibo al gara? Erantzuna baiezkoa balitz, zein litzateke aukeratu dugun estiloa? Zein litzateke jendarteari behin eta berriro errepikatzen diogun mezua eta portaera? Erantzuna ezezkoa balitz, zer egin beharko genuke gutxiengo aktibo bihurtzeko? Zer portaera, mezu eta estilo hartu beharko genuke? Berriazko lana egin beharko genuke arau sozial horiek ikusgarri egiteko eta horiek itzulipurdikatzeko beharrezkoa dena jendarteari helarazteko?

(Bide batez, oso interesgarria da Jaime Altunak egin berri duen ikerketa –nerabezaroan gertatzen diren hizkuntza mudantzak aztertu ditu– arau sozialak eta haien eraginak aztertu nahi dituenarentzat.)

Erakartze teoriak

Natur zientzien alorreko metaforak jendarte gaietan erabiltzea ariketa arriskutsua da oro har. Izan ere, natur zientzietako metaforek naturan dute sorburu, eta gizakion arteko harremanetara ekartzean beti arriskua dago. Arriskua gizakiok aukeratu ahal dugulako, agentzia dugulako (mugak muga), eta arriskua gizakion arteko harremanak aldakorrak eta askotan iragartzeko zailak direlako. Baina, tira, erabili erabiltzen dira.

Horien arteko bat ekarri nahi dut hona: erakartze teoria, hain zuzen ere. Teoria horren arabera, labur-labur eta argi utzita ez dela inondik ere nire espezialitatea, gorputz batek zenbat eta masa handiagoa izan, orduan eta erakartze indar handiagoa du. Beraz, masa handiko gorputz horrek masa txikiko gorputzak erakarriko ditu, eta ez alderantziz.

Teoria horren alde mintzatu da behin baino gehiagotan Fermin Etxegoien. Berak dio «erabileran dentsitate nahikoa harrapatzen ez duen mintzairak ez duela hiztuna erakartzen». Eta jarraian dio gurean oso mintzaira gutxik dutela (euskarari buruz ari da, jakina) erabileran dentsitate nahikoa: euskalki batzuek baino ez, alegia.

Hiztunak, beraz, erabilera dentsitate nahikoa duten mintzairak baino ez ditu erakartzen, Ferminen arabera. Berak aipatu ez arren, arau sozialek erakartze horretan berebiziko indarra dutela uste dut nik. Eta erakartze hori arau sozialen begiradapean esplikatu daiteke hein handi batean (dentsitate nahikoa dute mintzaira horiek, nire ustez, arau sozialek horiek erabiltzea saritzen dutelako).

Baina gehiago ere badio Fermin Etxegoienek. Erakartzeaz gain, hautu estetikoak ere berebiziko garrantzia duela, alegia. Hau da, mintzaira bati hurbiltzeko edo harengandik urruntzeko erabakia mintzaira horrek estetikoki emango diguna aurreikustean datzala, hain zuzen ere.

Hortaz, Fermin Etxegoienek arabera, erakarpen indarra euskalki batzuek baino ez daukate. Eta horrek azaldu dezake behinik behin zergatik Bilbo aldean (nik gehien ezagutzen

dudan eremuan) euskaldun 'berri' batzuek bizkaieraren aldeko hautua egin duten egunerokoan, eta ez batuaren alde. Edo ez, akaso hori ezin daiteke esperientzia estetiko bezala esplikatatu.

Estetikaren inguruko hausnarketa horrek beste leku batera egin du konexioa neure buruan. Jon Sarasuaren berba batzuegana, hain zuzen ere: «Inprobisatuko dugu, inprobisatuko gara, inprobisatuko dugu garena eta izan nahi duguna eta etengabe sortuko dugu eta erabakiko dugu zer izango garen eta zer egingo dugun».

Orri zuria. Euskaraz errazagoa da aitzindari izatea: lehen rap taldea, lehen eleberririk grafikoa, lehen fikziozko dokumentala, lehen txosten teknikoa, lehen... Euskaraz orria zuriagoa dugu, eta hori izan daiteke abantaila. Jakina, benetako abantaila berrikuntza eta kalitatea direla burutik kendu barik.

Eta horrek zerikusi zuzena du estetikarekin. Eta abangoardiarekin. Eta abarrekin. Nire iritziz, hala ere, hainbat lekutan indarrean dauden arau sozialak aldatzeko, estetikak palanka batzuk ematen dituela ezin uka. Baina palanka batzuk baino ez.

Ez-lekuak

Ez-leku dira gure mapen koordinatuetan kartografiatzen ditugun gune asko, ez-leku euskaraz aritzen garenontzako. Beste gune batzuk, ordea, arnasmune. Joshua Fishmanek asmatu zuen azken termino eta kontzeptu hori (*physical breathing space* originalean), eta Mikel Zalbidetik gurera ekarri arnasmune bezala. Ordutik urte batzuk pasa dira eta berbak bere bidea egin du. Gaur egun, euskalgintzan edo euskal soziolinguistikaren esparruan oso berba erabilia da horixe. Nik ere erabili dut, askotxo aukeran (nire blogean 22 artikulutan agertzen da), baina berbaren zoko-mokoak lar aztertu barik. Izan ere, arnasmune berba argia da, lehen kolpean ulertzen den horietakoa, bestelako azalpen gehigarri behar ez duena. Baina...

Alde batetik, arnasmune bezala gehienbat nagusitu den diskurtsoa herri txiki euskaldunen ingurukoa da. Nire ustez, arnasmunerik behinenak Ondarroa, Azpeitia, Elizondo, Zarautz, Zumaia, Azkoitia, Oiartzun, Markina, Gernika, Oñati, Leitza, Elorrio, Lesaka, Lekeitio edo Bergara modukoak dira. Eta nago horiek direla izatekotan lehentasunez sustatu, bultzatu eta sendotu beharrekoak, eragin handiagoa dutelako. Era berean, arnasmune arnasmune izan ez arren, tamaina ertaineko beste herri batzuk ere izan daitezke erabakigarri: Beasain, Durango, Arrasate, Zornotza, Laudio, Altsasu, Hernani, Galdakao, Ordizia, Lekunberri, Tolosa eta tankerakoak.

Bigarrenik, nire ustez arnasmuneeen oso ikuspegi estatikoa plazaratu dugu, salbuespenak salbuespen. Bernardo Atxagak asmatutako Euskal Hiria kontzeptua oso gustuko ez badut, argi dago metafora horrek bazuela egiatik apur bat. Izan ere, gurea *continuum* urbanoa da ezer izatekotan. Eta arnasmuneetatik kanpo egiten denak ere badu isla arnasmuneetan, elkarri eragiten diote (batez ere, aurretik aipatu ditudan eskualdeburu diren herrietako dinamikak, nire ustez).

Eta, beste alde batetik, berbari itzulia ematen badiogu, zer gertatzen da? Hau da, arnasmuneetatik kanpo bizi garenok (euskaldun gehienak bide batez) itoguneetan bizi ote gara? Giro kiratsa poro guztietatik darion guneetan? Zeharo kutsatutako lurzorua gainean egiten dugu guk lan, txortan, edan eta berba? Paradisu bilakatu arte infernua plisti-plasta eta potxingorik potxingo al gabiltza erdalguneeetako euskaldunok?

Azkenik, ulertu behar dugu errealitateak badituela milaka aurpegi. Eta aitortu behar da azken aldion euskalgintzara etorri diren berrikuntzak, salbuespenak salbuespen, periferiatik datozela, ez-lekutik datozela, itoguneetatik, ertzetatik, arrakaltetatik, bazterretatik. Ematen du euskalduntasunak esperimentatzen direla bazterretan, euskalduntasunak eraberritzen eta moldatzen direla bazterretan. Gainera, kontuan hartu behar da ez-leku horietan korrontez kontra aritzen direla euskaldun praktikanteak, arau sozial berriak esperimentatuz eta probatuz. Eta euskalduntasunak bizitzeko leiho, ataka eta

pantaila berri horiek, ez-lekuetan ez ezik, arnaguneetan ere eragina dutela estetikoki (eta esplizituki).

Hortaz, nik uste dut askoz dinamikoago jokatu behar dugula, anitzago jokatu. Arnaguneen balizko etorkizuna arnaguneetatik kanpo ere praktikatzen dugulako, estetika erakargarriarekin askotan. Asmatutako komunitate berri-tzailearen kontzeptuari orain arte baino jaramon handiagoa egin behar diogu, arau sozial berriak sortu nahi baditugu; lehen lerroa edozein galtzada-harri baita. Eta utopiak, besteak beste, praktika zehatzen bidez eraikitzen direlako. 🌀